

WYDAWNICTWO UMCS

ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA

VOL. VII

SECTIO N

2022

ISSN: 2451-0491 • e-ISSN: 2543-9340 • CC-BY 4.0 • DOI: 10.17951/en.2022.7.291-310

Jak pomóc dziecku w nauce czytania? Propozycje rozwiązań dydaktycznych*

How to Help Child Learn to Read? Proposals of Didactical Solutions

Magdalena Marzec-Józwicka

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II. Wydział Nauk Humanistycznych

al. Raławickie 14, 20-950 Lublin, Polska

magdalena.marzec-jozwicka@kul.pl

<https://orcid.org/0000-0002-1316-0498>

* Artykuł oparty jest na doświadczeniach autorki, która towarzyszyła swojej córce w nauce czytania. Opisane w tekście propozycje dydaktyczne zostały przetestowane w praktyce. Po zastosowaniu tak wielu różnorodnych ćwiczeń dziewczynka dobrze przygotowała się do czytania: bezbłędnie rozpoznawała litery, nawet te trudne (z ogonkami, kreskami, kropkami, dwuznaki), z łatwością też literowała najróżniejsze słowa. Czytała najpierw sylaby, potem wyrazy jednosylabowe, wreszcie zaś wyrazy wielosylabowe. Już przed pójściem do szkoły podstawowej czytała sprawnie, chętnie i w każdej możliwej sytuacji: napisy na billboardach i znakach drogowych podczas spacerów, przepisy kulinarne w trakcie wspólnego gotowania, tytuły książek i spisy treści w czasie poszukiwań kolejnych pozycji do domowej biblioteczki. Wraz z rozwojem umiejętności czytania rozwinęła się w niej potrzeba sięgania po literaturę coraz poważniejszą (zainteresowała się *Dziećmi z Bullerbyn* Astrid Lindgren, *Karolcią* Marii Krüger). Do dziś czyta, kiedy chce i to, na co ma ochotę. Czytanie – a wcześniej nieustanne obcowanie z książkami, ich kartkowanie, przyglądanie się obrazkom, opowiadanie z pamięci treści bajek z rozłożoną na kolanach książką, wreszcie odsłuchiwanie czytanych przez mamę albo przez lektora opowieści – zawsze było i jest dla niej czynnością naturalną, codzienną, wręcz ulubioną.

Abstract. Learning to read is one of the greatest challenges faced by a child. When it comes to age, it is impossible to tell when the time is right. The child should learn to read when he/she wants to and when he/she is ready for it. Parents play a large role in learning to read. Thanks to their support, learning to read can turn out to be an interesting adventure. This article is based on the experience of a mother who watches her child learn to read and helps him improve this important skill. The solutions used for this purpose are described – methods, systems, exercises, and educational games, such as: reading using the syllable method, reading with the use of TAC system (Think – Arrange – Check), reading the so-called wise fairy tales educating to values and having a therapeutic and ludic character, model reading aloud and reading comprehension. Their use depends on the needs and abilities of the child, at what stage of learning to read they are at: whether they are just starting it and learning to recognize letters, or are they able to read individual words or even whole sentences. Thanks to these methodological suggestions, the child has a chance to read efficiently, willingly and often, treating reading as a natural and everyday activity, giving pleasure and activating the imagination.

Keywords: learning to read; syllable method; wise fairy tales; reading comprehension; education to values

Abstrakt. Nauka czytania to jedno z największych wyzwań, z jakimi musi zmierzyć się małe dziecko. W odniesieniu jedynie do wieku nie da się stwierdzić, kiedy nadchodzi ku temu odpowiedni moment. Dziecko powinno uczyć się czytać wtedy, kiedy chce i kiedy jest na to gotowe. Dużą rolę w opanowaniu umiejętności czytania odgrywają rodzice. Dzięki ich wsparciu nauka czytania może okazać się dla dziecka ciekawą przygodą. Artykuł został oparty na doświadczeniach matki, która obserwuje swoje dziecko uczące się czytać i pomaga mu w doskonaleniu tej ważnej umiejętności. Opisano wykorzystywane w tym celu rozwiązania – takie metody, systemy, ćwiczenia i zabawy edukacyjne jak: czytanie metodą sylabową, czytanie z użyciem systemu PUS-ów (Pomyśl – Ułóż – Sprawdź), czytanie tzw. mądrych bajek, wychowujących do wartości i mających charakter terapeutyczno-ludyczny, czytanie wzorowe na głos oraz czytanie ze zrozumieniem. Ich stosowanie zależy od potrzeb i możliwości dziecka oraz od tego, na jakim etapie nauki czytania się znajduje: czy dopiero ją rozpoczyna i uczy się rozpoznawania liter czy też potrafi już czytać pojedyncze wyrazy, a nawet całe zdania. Dzięki zastosowaniu tych propozycji metodycznych dziecko ma szansę czytać sprawnie, chętnie i często, traktując czytanie jako czynność naturalną i codzienną, sprawiającą przyjemność i uruchamiającą wyobraźnię.

Słowa kluczowe: nauka czytania; metoda sylabowa; mądre bajki; czytanie ze zrozumieniem; wychowanie do wartości

[...] cóż za rzecz przedziwna
Czytanie! – jako gałązka oliwna
Lub migdałowy kwiat.

(Cyprian Kamil Norwid, *Quidam*)

WPROWADZENIE

Gotowość do nauki czytania – definiowana przez Annę Brzezińską (1987: 43–44) jako „stan w rozwoju dziecka będący rezultatem dojrzewania oraz dotychczasowego treningu wychowawczego przede wszystkim na terenie rodziny, który czyni je wrażliwym na znaki, ich istotę i znaczenie w procesie komunikowania się ludzi, a jednocześnie gotowym do odnoszenia korzyści ze wskazówek otoczenia dotyczących opanowania umiejętności czytania i pisania” – jest predyspozycją indywidualną, wynikającą z wewnętrznej potrzeby każdego dziecka. Ani nauczyciel, ani rodzice nie powinni decydować za dziecko, kiedy i jak ma zacząć czytać. Dzieci uczą się czytać wtedy, kiedy są na to gotowe i kiedy chcą (Blumczyńska 2018). Krystyna Kamińska (2005: 12) podkreślała:

Nauka czytania w przedszkolu powinna być wynikiem spontanicznej aktywności dziecka [...], nie zaś wynikiem realizacji z góry określonego toku postępowania. Nauczyciel powinien jedynie ułatwić dziecku eksplorację, by proces nauki czytania i pisania przebiegał wraz z narastaniem umiejętności, niezależnie od wieku dziecka.

Nie da się więc stwierdzić – w odniesieniu jedynie do wieku dziecka – że istnieje odpowiedni moment do nauki czytania, gdyż np. konkretny czterolatek może być bardziej gotowy i bardziej chętny do czytania niż ośmiolatek. Dorośli powinni dodatkowo uzbroić się w cierpliwość, ponieważ dziecko nabędzie tę umiejętność dopiero po dłuższym czasie (Klus-Stańska i Nowicka 2009). Jak podkreślał Jan Zborowski (1946: 37–40), opanowanie sztuki czytania jest procesem trudnym i długotrwałym, którego nie powinno się przyspieszać ani skracać. Jednocześnie dobrze, jeśli i rodzice, i nauczyciele mają świadomość konieczności wspierania małego człowieka, kiedy o to poprosi.

Czytanie – jak zauważyła Barbara Zakrzewska (1996: 7) – jest „w najwyższym stopniu czynnością osobistą, zależną jedynie od indywidualnych potrzeb, zainteresowań i woli człowieka”. Co więcej, jest czynnością wieloetapową, rozłożoną w czasie i dynamiczną, obejmującą trzy poziomy tożsame z odpowiedziami na trzy pytania:

- 1) techniczny (rozpoznawanie, różnicowanie i kojarzenie grafemów z fonemami i odwrotnie, umiejętność ich odtwarzania w odpowiednim czasie): Jak dziecko czyta?
- 2) semantyczny (rozumienie znaczeń zawartych w tekście i rozumienie treści poszczególnych fragmentów w kontekście całego tekstu): Co dziecko czyta?
- 3) krytyczno-twórczy (refleksyjny i krytyczny stosunek do odczytywanych treści i ich znaczeń): Po co dziecko czyta? (Brzezińska 1987: 37)

Proces czytania w wieloraki sposób angażuje różnorodne czynności dziecka: sensoryczne (wzrokowe, słuchowe, kinestetyczne), ruchowe (artykulacyjne, manualne), poznawcze (pamięciowe, spostrzeżeniowe), a przede wszystkim umysłowe (Tyszkowa 1977: 134). Przygotowanie dziecka do opanowania tej umiejętności według Brzezińskiej (1987) wymaga rozwoju i doskonalenia sfery funkcji psychomotorycznych oraz sfery procesów emocjonalno-motywacyjnych. Obie wzajemnie się uzupełniają i warunkują, zapewniając prawidłowy poziom czytania.

Uczenie się czytania to zatem proces, który u każdego dziecka przebiega w różnym czasie i z różnym powodzeniem. Niewątpliwie wpływ na to ma środowisko domowe: dobrze zaopatrzona biblioteczka domowa, rozmowy o książkach, podarunki w postaci książek, sięganie po książki przez rodziców, wreszcie codzienne czytanie przed snem. Pierwszy kontakt dziecka z książką ma miejsce właśnie w domu rodzinnym (Zasacka 2014: 141). Poza tym – jak twierdzi Alicja Baluch (1994: 10) – obcowanie dzieci z literaturą w początkowym okresie odbywa się właśnie dzięki obecności osoby dorosłej. To sposób, w jaki opiekun czyta, rozumie i przeżywa wartości związane z lekturą i zaprezentuje to dziecku, decyduje o jego przyszłym zainteresowaniu (tamże; Ptaśnik-Cholewa i Kromka 2015: 73–94).

O szczególnej roli dorosłego w organizacji procesu czytania pisała również Elżbieta Jaszczyszyn. Apelowała o to, by nie pomijać (ze względu na zbyt młody wiek) wszechobecnego w otoczeniu dziecka pisma, lecz stworzyć mu możliwość obserwowania ludzi, którzy czytają. Badaczka zwracała uwagę, by nie powstrzymywać dziecka od podejmowania prób czytania nawet wtedy, kiedy nie potrafi jeszcze przeczytać ani jednego słowa, a pomagać wyłącznie wtedy, kiedy o to prosi i wreszcie przekonywać dziecko, że czytanie nie jest trudne i także ono jest w stanie odkryć znaczenie słowa pisanego (Jaszczyszyn 2010: 235–236). Warto też wziąć pod uwagę fakt, że małe dzieci dość szybko się dekoncentrują, dlatego należy pamiętać o odpowiedniej dynamice pracy i przede wszystkim o systematyczności. Celem dorosłego jest przecież zachęcenie dziecka do nauki, a nie zniechęcenie do niej. Choć może być tak, zwłaszcza na początku, że

pewna dawka przymusu okaże się konieczna. Potem, kiedy dziecko stopniowo przyzwyczai się do tych wspólnych edukacyjnych zabaw, do spędzania czasu na czytaniu, wpisze je w harmonogram czynności dnia codziennego i nawet samo będzie się ich domagać.

W dalszej części artykułu przedstawiono wybrane metody, pomoce dydaktyczne oraz ćwiczenia i techniki umożliwiające nabywanie i doskonalenie umiejętności czytania, które w pracy z kilkuletnim dzieckiem mogą wykorzystać rodzice. Dwie pierwsze propozycje uwzględniają przede wszystkim techniczny aspekt czytania, a trzy kolejne – techniczny i znaczeniowy.

CZYTANIE METODĄ SYLABOWĄ

Metoda sylabowa określana jest mianem metody krakowskiej albo symultaniczno-sekwencyjnej. Nazwa ta wskazuje sposoby przetwarzania języka w obu półkulach mózgowych: lewa półkula przetwarza informacje w sposób sekwencyjny, krok po kroku, a prawa – symultanicznie, całościowo. Uruchomienie obu półkul, współdziałających w procesie nauki czytania, jest ważne zarówno w kontekście wszechobecnej kultury obrazu, jak i najnowszych badań nad neurodydaktyką. Omawiana metoda została opracowana przez logopedę Jagodę Cieszyńską i jest wykorzystywana przez terapeutów pracujących z dziećmi, które nie umieją jeszcze czytać lub mają problemy z czytaniem (Cieszyńska 2019). Nauka czytania metodą sylabową przebiega w pięciu etapach:

- czytanie od samogłosek prymarnych (*a, u, i*) do sylaby otwartej (zakończonych samogłoską),
- czytanie od sylaby otwartej do pierwszych wyrazów,
- czytanie sylab zamkniętych (zakończonych spółgłoską),
- czytanie nowych sylab otwartych i zamkniętych,
- samodzielne czytanie tekstów (Cieszyńska 2005: 91).

Ten typ czytania przeznaczony jest dla dzieci, które znają literki i potrafią czytać nieskomplikowane wyrazy. Chcą jednak doskonalić tę umiejętność, ponieważ nadal mają z nią problemy. Metoda sylabowa polega na wprowadzaniu liter w sylabach, dzięki czemu dziecko unika literowania głosek i związanych z tym problemów ze zrozumieniem czytanych treści.

W tej metodzie nauki czytania wykorzystywany jest podział polskich sylab na otwarte, kończące się samogłoskami, oraz na zamknięte, zakończone spółgłoskami. Na tym podziale opiera się określona kolejność wprowadzania sylab i wyrazów:

- sylaby otwarte z tą samą spółgłoską (np. *da, de, do*) albo tą samą samogłoską (np. *ba, da, ga, pa*),

- wyrazy dwusylabowe składające się z sylab otwartych, np. *gapa, woda*,
- zdania i teksty składające się z dwusylabowych wyrazów o sylabach otwartych, np. *Tata czyta gazetę*,
- wyrazy wielosylabowe składające się z sylab otwartych, np. *sałata, kanapa, owocowy*,
- wyrazy jednosylabowe, które tworzy sylaba zamknięta, np. *kot, płot, mak*,
- wyrazy dwusylabowe składające się z sylaby otwartej i zamkniętej, np. *kamyk, rower*,
- wyrazy dwusylabowe składające się z sylaby zamkniętej i otwartej, np. *małpa, lalka*,
- wyrazy wielosylabowe składające się z sylab zamkniętych, np. *portfel, mundur*,
- wyrazy wielosylabowe o różnej licznie i układzie sylab, np. *jaskółka, zakamarek*,
- sylaby ze zmiękczeniami, np. *pie, zia, wie, ci* (Kieś-Kokocińska 2016).

Dopiero po przejściu tych wszystkich etapów wprowadza się teksty zawierające w pełni swobodny dobór słownictwa. W podobnej kolejności, jak wskazane wyżej przykłady, warto wprowadzać sylaby i wyrazy o określonym układzie liter i zgłosek. Dziecku łatwiej jest wymawiać, przyswajać i rozpoznawać najpierw samogłoski oraz sylaby otwarte. Od początku też zazwyczaj interesują je wszelkie ogonki, kreseczki i kropki przy literach, dlatego należy cierpliwie tłumaczyć, co powoduje ich dodanie i jak zmienia się za ich pomocą dana litera.

Praca z dzieckiem według polecanego przez Cieszyńską schemat, opartego na trzech czynnościach: powtarzanie – rozumienie – czytanie, powoduje, że młody człowiek najpierw przygląda się, jak dorosły wymawia poszczególne głoski i powtarza je za nim, następnie nazywa wskazane litery, a wreszcie samodzielnie odczytuje litery albo nazywa przedstawione na obrazkach sytuacje, natomiast dorosły zgaduje, o jaką literę chodzi.

CZYTANIE Z UŻYCIEM PUS-ÓW

PUS-y (Pomyśl – Ułóż – Sprawdź) to system nauki (czytania, pisania, opowiadania, liczenia, rozwiązywania zagadek) oparty na pomocach dydaktycznych w postaci tematycznych książeczek wypełnionych zadaniami oraz plastikowego pudełka z klockami do układania. Klocki te mają po jednej stronie liczby, a po drugiej fragmenty wzorów. Dziecko odpowiada na pytania z książeczki i układa klocki w pudełku na polach z odpowiednimi numerami. Po zakończeniu zadania sprawdza, czy powstały z klocków wzór jest taki sam, jak wzór przy zadaniu w książce. Dzięki temu automatycznie dokonuje samokontroli: sprawdza, czy

dobrze wykonało zadanie. Jeśli wzór się nie zgadza, może rozwiązać zadanie raz jeszcze (Zabawkator 2021). Zadania w poszczególnych książeczkach układane są zgodnie z zasadą stopniowania trudności: od najłatwiejszych do najtrudniejszych. Dzieci nie muszą rozwiązywać ich po kolei, ale mogą wybierać te, które są dla nich ciekawe i które przyciągają ich uwagę albo z którymi mają ochotę się zmierzyć.

PUS-owe gry i zabawy sprawiają, że wiedza z różnych dziedzin staje się łatwiejsza do przyswojenia i utrwalenia. Zabawy te rozwijają spostrzegawczość, pamięć, umiejętność analizy i syntezy wzrokowej, uczą porównywania, klasyfikowania i uogólniania, a zarazem uwrażliwiają na szczegóły. Stanowią okazję do ćwiczenia logicznego myślenia oraz koncentracji uwagi. Rysunki, w które wyposażone są poszczególne książeczki z zadaniami, są atrakcyjne, kolorowe, a jednocześnie czytelne i zrozumiałe. Dzięki nim dziecko może rozwijać się w tych obszarach tematycznych, które lubi albo które sprawiają mu trudność. Wśród ponad stu książek znajdują się te poświęcone: nauce języków obcych (*Crazy English*) i języka polskiego (frazologii, poprawnej polszczyźnie, gramatyce, np. *Kto? Co? Rzeczownik*), muzyce (*Wiolinek i Nutka*), zasadom ruchu drogowego (*Na drodze. Zasady bezpieczeństwa ruchu drogowego*), przyrodzie i wiedzy o świecie (*Wędrówki Mrówki Kiki*), zagadnieniom logopedycznym (*Kruk z Kruklanki*), matematyce (*Łatwe ćwiczenia do nauki mnożenia, Koduj, szyfruj*), rebusom i zagadkom (np. *Łatwe zagadki Jacka i Agatki, Nie tylko dla geniuszy. Rebusy*), a także nauce poprawnego pisania i czytania (*Od gwiazdki do bajki. Zabawy i ćwiczenia sylabowe do nauki czytania i pisania, Łatwe ćwiczenia do nauki czytania*). Dzieciom przygotowującym się do nauki w szkole dedykowana jest seria *Idę do szkoły. Doskonalenie koncentracji i logicznego myślenia*. Zawiera ona ćwiczenia oparte na dobieraniu obrazków logicznie do siebie pasujących, zestawianiu całości z pojedynczych elementów, zapamiętywaniu szczegółów, zagadnieniach otaczającego świata (relacje międzyludzkie, pochodzenie, rozpoznawanie roślin i zwierząt), a także tematach związanych z kształceniem językowym i matematycznym.

W doskonaleniu umiejętności czytania warto wykorzystywać zwłaszcza wymienione wyżej serie *Łatwe ćwiczenia do nauki czytania* oraz *Od gwiazdki do bajki. Zabawy i ćwiczenia sylabowe do nauki czytania i pisania*. Poszczególne książki obu serii zawierają wiele ćwiczeń doskonalących podstawowe umiejętności polonistyczne. Oto przykładowe:

- układanie nazw przedmiotów w kolejności alfabetycznej,
- łączenie sylab w pełne wyrazy i tworzenie nazw obrazków,
- odszukiwanie i łączenie w pary takich samych wyrazów zapisanych różną czcionką i kolorem,

- uzupełnianie wyrazów brakującymi literami,
- odszukiwanie wyrazów w zbiorze powiększonym o jedną lub dwie zbędne litery,
- dobieranie obrazków do nazw przedmiotów, zwierząt, roślin, postaci,
- odróżnianie poprawnego zapisu wyrazu od zapisu błędnego,
- dobieranie w pary wyrazów rymujących się,
- budowanie wyrazów jednosylabowych o określonej strukturze (układ spółgłosek i samogłosek),
- porównywanie liczby sylab w wyrazach o różnych strukturach,
- odróżnianie znaczenia wyrazów różniących się jedną literą,
- uzupełnianie haseł krzyżówki brakującymi literami,
- wstawianie brakujących dwuznaków.
- wyszukiwanie poprawnych odpowiedzi na pytania,
- dobieranie prawidłowych zakończeń zdań,
- dopasowywanie opisów do postaci z obrazka,
- odszyfrowywanie nazw zwierząt ukrytych w tekście,
- wyszukiwanie ukrytych na obrazkach sylab,
- porównywanie wyrazów rozpoczynających się lub kończących się taką samą sylabą,
- dobieranie w pary wyrazów w taki sposób, by ostatnia sylaba pierwszego była jednocześnie pierwszą drugiego (np. *ku-ra – ra-dio*),
- wyszukiwanie wyrazów ukrytych w nazwach innych (np. *para-sol, bu-rak*),
- przyporządkowywanie nazwom obrazków określonego schematu sylabowo-literowego,
- tworzenie wyrazów z pierwszych liter nazw obrazków,
- wskazywanie spośród innych wyrazów jedno- lub dwusylabowych.

Jak widać, ćwiczenia są tak różnorodne i inspirujące, że nie sposób się nudzić – taka nauka przy okazji zabawy. PUS-y przydają się nie tylko nauczycielom i rodzicom, lecz także terapeutom, ponieważ pozwalają na wczesne rozpoznanie utrudnień w zakresie spostrzegania wzrokowego, myślenia przyczynowo-skutkowego, dostrzegania różnic i podobieństw czy pamięci krótkotrwałej.

CZYTANIE (WZOROWE) NA GŁOS

Nauka czytania powinna być poprzedzona wzorową interpretacją tekstu przez dorosłego. Duże znaczenie ma naturalny, miły i łagodny głos rodzica, wyraźnie wymawiającego każdą głoskę, wyjaśniającego niezrozumiałe wyrazy czy sformułowania, a nawet wchodzącego głosowo w rolę poszczególnych bohaterów. Prawidłowe czytanie, jak podkreślała Wanda Grelowska, wymaga uwzględnienia

trzech rodzajów akcentu: wyrazowego (w języku polskim pada on na drugą sylabę od końca), logicznego (istotnego dla sfery znaczeniowej) oraz symbolicznego, który z kolei sprawi, że „akcja rozgrywających się zdarzeń nabierze określonej barwy i tempa, zaś wysokość głosu wyznaczy rangę opisywanych wydarzeń” (Grelowska 2012: 15). Dorosły powinien zaznaczać w mowie znaki interpunkcyjne, które ułatwiają rozumienie treści oraz tworzą odpowiedni nastrój (zaciekawienia, niepewności, zdenerwowania, tajemniczości, niecierpliwego oczekiwania na dalszy rozwój wydarzeń). Dobrze też, gdy pamięta, że sposób czytania powinien być dostosowany do rodzaju tekstu – inaczej zinterpretuje głosowo zadanie matematyczne, inaczej baśń Hansa Christiana Andersena, a jeszcze inaczej zabawne współczesne opowiadanie czy wzruszający wiersz. Skuteczność głośnego czytania wzrasta, gdy rodzic świadomie i chętnie angażuje się w tę wymagającą czynność, stara się być kreatywnym i interesującym, pamiętając jednocześnie o tym, że słuchające jego interpretacji tekstu dziecko przeżywa treści bardziej, niż gdyby czytało samo, ponieważ mniej skupia się na technice czytania, a bardziej na tym, o czym słyszy.

Ponadto przebywanie razem, ta bliskość gdy dorosły czyta na głos, a dziecko słucha, pozytywnie oddziałuje zarówno na psychikę młodego człowieka (daje poczucie bliskości i bezpieczeństwa, buduje więzi rodzinne, poprawia samopoczucie, skłania do refleksji i rozmów na różne tematy), jak i jego wiedzę oraz umiejętności potrzebne podczas nauki w szkole (uczy myślenia, poprawia koncentrację, rozwija pamięć i wyobraźnię, zwiększa zasób słów, kształtuje nawyk czytania i zdobywania wiedzy przez całe życie). Dziecko rozwija się też aksjologicznie: uczy się odróżniania dobra od zła oraz rozwija wrażliwość moralną, analizując i oceniając zachowania bohaterów, ich wybory i działania.

Głośne, wzorowe czytanie zdaniem Grelowskiej (2012: 23) przyczynia się nie tylko do kształcenia odbiorcy treści, lecz także uważnego słuchacza, który potrafi cieszyć się i formą, i samym aktem czytania. Z jednej strony mały słuchacz skupia się na aspekcie technicznym tej umiejętności (podpatruje, w jaki sposób rodzic wymawia poszczególne głoski i wyrazy, jak je łączy, intonuje, moduluje głosem, w jakim tempie odczytuje tekst, co rozwija jego świadomość fonologiczną, morfologiczną i składniową), z drugiej zaś na aspekcie poznawczym (sposób odczytania tekstu świadczy o rodzicielskim odbiorze, wskazuje na emocje towarzyszące czytającemu i jego nastrój; zob. Krasowicz-Kupis 2004). Głośne wzorowe czytanie rodzica przygotowuje też dziecko do krytycznego odbioru tekstu, gdyż doskonali jego obserwację i rozwija myślenie refleksyjne (Jurek 2012: 181). Tę umiejętność, związaną z analizą, interpretacją i oceną pozyskanych informacji, dorosły może rozwijać u dziecka za pomocą rozmów na temat tego, co zostało przeczytane i wysłuchane (komentarze, pytania, wątpliwości, nawiązania do wcześniej poznanych utworów).

Na korzyści płynące z rodzinnego, głośnego czytania uwagę zwracała również Małgorzata Małycka (2021: 7–8):

Wspólne, codzienne, głośne czytanie niesie ze sobą korzyści zarówno dla dziecka, jak i dla rodziców. Ta aktywność emocjonalno-intelektualna – oparta na zabawie, zapamiętywaniu, porozumiewaniu się, tworzeniu, fantazjowaniu, odkrywaniu własnych myśli, wartości i marzeń – daje wymierne korzyści całej rodzinie. Dorośli, dzieląc się z dziećmi doświadczeniami, uczą się od nowa zachwycać prostą, mądrą literaturą, mogąc wspomnieniami wrócić do czasu dzieciństwa. Dzieci przekonują się, że czytanie jest czymś cudownym, z czego się nie wyrasta, bo przecież udowadniają im to rodzice.

Korzystny wpływ czytania na głos wzmacniają odpowiednio dobrane teksty, pochodzące z książek albo z ekranu komputera. Irena Adamek (2009: 115) podpowiada, by utwory wybierane przez rodziców spełniały kilka warunków:

- odpowiadały zainteresowaniom dzieci,
- posiadały interesującą fabułę, wartko toczącą się akcję, wyraziście wyodrębnione scenki i wydarzenia,
- zawierały sporo komicznych sytuacji, różnych cudownych zbiegów okoliczności, tajemnic albo niespodzianek,
- ich bohaterowie reprezentowali różne postawy moralne i obyczajowe, mierzyli się z problemami bliskimi dziecku,
- były wzbogacone ciekawymi ilustracjami, piękną szatą graficzną,
- rozwijały wyobraźnię dziecka, fantazję, poczucie humoru, uczyły i wychowywały.

Słuchając czytanych na głos opowieści, dziecko uczy się rozumiejąco-przeżyciowego kontaktu z tekstem, by – jak podkreśla Patrycja Brudzińska (2019: 40) – „późniejsza nauka technicznych aspektów związanych z czytaniem nie odbierała sensu samego czytania”. Przestrzeganie przez rodzica zasad wzorowego czytania, do których Jovita Vaškevič-Buš (2011: 93–94) zaliczyła płynność, poprawność, biegłość (właściwe tempo) i ekspresyjność, sprawi, że dziecko przejmie ukazany przez niego model i zastosuje w samodzielnym przekazie tekstów: będzie czytać głośno i wyraźnie, odpowiednio akcentując wyrazy i intonując zdania; postara się wiernie odtworzyć emocje bohaterów opowieści, modulując głos; zwróci uwagę na znaki interpunkcyjne i wypowiedzi; na podstawie przeczytanych utworów stworzy własne opowieści.

Przy okazji warto zwrócić uwagę na potrzebę czytania wspólnego i czytania na przemian (Szurmiak 1987) oraz na zabawę z tym związane: wcielanie się w różne postacie z czytanej książki albo odtwarzanie scenek przedstawionych

w opowieściach. Można też stosować rozwiązania alternatywne w formie gotowych nagrań (e-booków, audiobooków), przy jednoczesnym zaglądaniu do książki albo bez tego.

CZYTANIE ZE ZROZUMIENIEM

Ten rodzaj czytania jest jedną z podstawowych umiejętności, jaką dziecko powinno opanować już na początku nauki szkolnej, dlatego należy zwrócić na to szczególną uwagę. Nie jest jednak tym samym co czytanie rozumiane jako czynność polegająca na rozpoznawaniu, identyfikowaniu oraz sensownym łączeniu liter drukowanych bądź pisanych (Zielińska 2021). Aby zrozumieć to, o czym się czyta, należy połączyć poszczególne słowa, odnaleźć ich sens oraz związki między zdaniami, a następnie przemyśleć treść (Pawłowska 2009). To skomplikowany proces. Okazuje się, że prawie połowa dorosłych Polaków nie rozumie tego, co czyta, a także nie ma na temat przeczytanego tekstu żadnego zdania, żadnych refleksji, nie potrafi się ustosunkować do tego, co czyta (Łukasiewicz 2012). Umiejętność tę, ułatwiającą funkcjonowanie i w szkole, i w życiu codziennym, można jednak wytrenować i udoskonalić już w bardzo młodym wieku. Zadaniem rodzica jest zatem nie tylko ćwiczenie z dzieckiem techniki poprawnego czytania, ale też zwracanie uwagi na to, o czym się czyta, uczenie myślenia o tekście. Warto przypomnieć wyróżnione przez Marię Plenkiewicz (1994: 53–54) cztery stopnie rozumienia tekstu:

- rozumienie słów i związków frazeologicznych (znaczenie słów),
- rozumienie informacji zawartej w tekście (identyfikacja prostych związków przyczynowo-skutkowych),
- rozumienie myśli przewodniej (odczytanie sensu tekstu),
- rozumienie wartości czytanego tekstu (wyróżnienie informacji, które nie zostały bezpośrednio podane w tekście, ocena faktów, zdarzeń i postaw).

Podczas wspólnych zabaw z dzieckiem można wykorzystywać następujące ćwiczenia doskonalące umiejętność czytania ze zrozumieniem:

- samodzielne czytanie poleceń do wykonywanych zadań, mówienie własnymi słowami, co trzeba zrobić i w końcu postępowanie według wskazówek,
- czytanie „z błędami”, które dziecko wychwytuje, poprawiając niewłaściwe, momentami zabawne pomyłki,
- zadawanie pytań przed czytaniem (np. o czym może być dana opowieść na podstawie obrazków, na co wskazuje tytuł, czego może dotyczyć opowieść). Starszemu dziecku można też przygotować kilka pytań (3–5) i poprosić, żeby zwróciło uwagę na te kwestie podczas słuchania albo samodzielnego czytania,

- zadawanie po przeczytaniu tekstu pytań otwartych sprowadzających się do prostej odpowiedzi (kto? kiedy? co?) albo przygotowanie stwierdzeń i pytanie dziecka o to, czy w kontekście utworu to prawda czy fałsz. Można też zapytać o coś, co nie zostało wyrażone w tekście wprost, zachęcając tym samym do myślenia,
- opowiadanie własnymi słowami tego, co zostało przeczytane. Zwracanie uwagi na użyte w tekście wyrażenia dosłowne i metaforyczne, skróty myślowe i konteksty użycia słów,
- wybieranie treści najważniejszych z wysłuchanego tekstu (hierarchizacja, streszczanie),
- zapytanie o to, czy tekst się dziecku podobał, co sądzi na jego temat, czy znajduje się w nim coś ważnego dla niego, czy usłyszana historia zapadnie mu w pamięć, czy już kiedyś czytało podobną, czy mu się z czymś dana historia kojarzy,
- wykorzystywanie kilku zmysłów: słuchanie tekstu czytanego przez rodzica lub nagranych na płycie z jednoczesnym patrzeniem w tekst, śledzeniem go w książce, oglądaniem ilustracji,
- czytanie z lukami: opuszczanie przez rodzica wybranych wyrazów, które uzupełnia dziecko (będzie łatwiej w sytuacji, gdy dany tekst czytany jest już któryś raz z kolei, ale można też liczyć na wyobraźnię, pomysłowość dziecka),
- wypisywanie przez rodzica (albo wybieranie przez dziecko) ważnych słów z tekstu (tzw. słów-kluczy), a potem rozmowa o nich, odnoszenie ich do treści, przypominanie, w jakich okolicznościach się pojawiły,
- czytanie po kawałku, nieśpieszne i dokładne, następnie robienie przerw w celu przyswojenia przeczytanego fragmentu, zapamiętania go i uporządkowania zawartych w nim informacji. Dziecko może mieć jakieś pytania, wątpliwości, może nie rozumieć niektórych określeń albo opisanej w tekście sytuacji. To czas na rozmowę wyjaśniającą,
- wymyślanie przez dziecko innego zakończenia opowieści, jeśli zajdzie taka potrzeba. Rodzic może zapytać, dlaczego dziecko zakończyło opowieść w taki, a nie inny sposób. Ma dzięki temu szansę lepiej poznać dziecko: dowiedzieć się, jakie są jego przemyślenia o życiu, obawy, lęki, marzenia.

CZYTANIE TZW. MĄDRYCH BAJEK

W ofercie dla dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym znajdują się książki o charakterze wychowawczym i terapeutycznym. Warto wymienić następujące: *Bajeczne mikstury, czyli bajki terapeutyczne, psychoedukacyjne*

i relaksacyjne Elżbiety Śnieżkowskiej-Bielak (2015), *Od złości do radości. Wierszyki o uczuciach* Anny Edyk (2016), *Moc jest w nas. Bajki terapeutyczne dla dzieci i ich rodziców* wydane pod red. Kamili Zdanowicz-Kucharczyk (2019), *Mądre bajki. Pozytywne myślenie* (2019), *Inspirujące bajki* (2020a), *Mądre bajki* (2020b) i *Przyjaźń. Mądre bajki* (2021) Agnieszki Antosiewicz. W publikacjach tych umieszczone są utwory o przyjaźni, miłości, tolerancji, akceptacji, wierze w siebie i odkrywaniu własnego talentu, radzeniu sobie ze słabościami, relacjach w rodzinie, nawiązywaniu kontaktów z ludźmi w różnym wieku. Obok nich znajdują się teksty poruszające tematy niełatwe nawet dla dorosłych, takie jak np. śmierć najbliższych członków rodziny, odmienność fizyczna, niepełnosprawność, samotność, wizyta u lekarza, strach, kłamstwo. Ponadto można znaleźć teksty poświęcone typowo dziecięcym lękom, np. lękowi separacyjnemu (rozstanie z rodzicami), lękowi związanemu z przebywaniem w nowych miejscach (przedszkole, szkoła, nowy dom), lękowi przed ciemnością czy lękowi przed odrzuceniem w związku z narodzinami rodzeństwa.

Wskazane publikacje wpisują się w nurt biblioterapii, której szczególną odmianą jest bajkoterapia, czyli terapia przez opowieści, nazywane też bajkami-pomagajkami. Jest ona polecana zwłaszcza dzieciom w wieku 4–9 lat. Za twórczynię bajkoterapii uznawana jest Doris Brett, autorka książki *Opowiadania dla Ani. Szczególny rodzaj opowiadania (Annie Stories: A Special Kind of Storytelling)*, którą napisała dla swojej córki zmagającej się z różnymi lękami. Publikacja Brett ukazała się w Polsce pod wymownym tytułem *Bajki, które leczą* (2011). W Polsce bajkoterapię spopularyzowała Maria Molicka, autorka wielu książek poświęconych tej tematyce (zob. Molicka 1997, 2002, 2011).

W literaturze przedmiotu wyróżnia się trzy główne rodzaje bajek terapeutycznych:

- bajki psychoedukacyjne, które pomagają małym ludziom odróżniać dobro od zła, uczą empatii i zachowań społecznych, budują poczucie własnej wartości, pokazują zachowania asertywne, uczą, jak unikać niebezpiecznych sytuacji,
- bajki psychoterapeutyczne, które pomagają odnaleźć się w sytuacjach trudnych, nowych, niebezpiecznych, pokazują drogi wyjścia, wspomagają umiejętności radzenia sobie z lękiem i znoszenia porażek,
- bajki relaksacyjne, które kreują przyjazny nastrój, wspomagają spokojny sen, pokazują świat przyrody i objaśniają jego funkcjonowanie (Śnieżkowska-Bielak 2021).

Książki zawierające bajki terapeutyczne są tak skonstruowane, aby dzieci mogły z nich korzystać razem ze swoimi rodzicami, a nawet z nauczycielami. Dorośli mogą dokonywać wyboru opowieści, a następnie wspólnie z dzieckiem

ją przepracowywać, korzystając z dołączonych do publikacji wskazówek, zadań i pytań pomocniczych. Dzieci – w zależności od wieku i umiejętności czytelnicy – mogą podjąć próbę samodzielnego czytania bajek. Będzie to dla nich zabawa i sposób na ćwiczenie umiejętności czytelnicy, same jednak nie są w stanie odbyć procesu terapeutycznego. Terapia może się dokonywać jedynie z pomocą osoby dorosłej. Odpowiednio dobrane bajki terapeutyczne działają podobnie jak lekarstwa: „[...] mają wspomagać i leczyć psychikę dziecka, które znalazło się w trudnym dla siebie położeniu” (tamże). Książki na tzw. tematy trudne określane bywają nawet mianem pewnego „rodzaju szczepionki na dany problem” (Sikorska-Celejewska 2010: 32).

We współczesnym świecie powstają sytuacje, które wywołują u najmłodszych poczucie zagrożenia: brak akceptacji rówieśników, niskie poczucie własnej wartości, niewielka ilość czasu, jaką poświęcają młodym ludziom ich rodzice, wyjazdy rodziców, samotność spowodowana brakiem rodzeństwa lub przyjaciela. Odpowiednio skonstruowana bajka jest pomocą i stanowi wsparcie dla zagubionego malucha. Dziecko wzuwa się w opisaną historię i przeżywa ją, co pomaga mu zrozumieć pewne kwestie, a zarazem umożliwia samodzielne rozwiązanie różnych problemów życiowych (Grudzińska 2020). Jak podkreśla Grzegorz Leszczyński (2021: 5), książki najmocniej oddziałują właśnie na najmłodszych czytelników, którzy naprawdę identyfikują się z ich bohaterami i przeżywają ich przygody jak własne, jakby „sami doznawali goryczy zdrady i szczęścia przyjaźni, bólu klęski i radości zwycięstwa”.

Teksty „mądrych” bajek nierzadko prowokują do rozmów nad życiem, do zastanowienia się nad opisanymi problemami, odniesienia ich do naszej sytuacji albo sytuacji znajomych. Często powodują pytania, które dziecko potrafi zadać następnego dnia, po przemyśleniu tego, co usłyszało. Takie zachowanie świadczy o wewnętrznym przeżywaniu przez dziecko tego, o czym usłyszało. Czytane teksty wywołują różne emocje, o których dziecko potrafi opowiadać (np. „jest mi smutno, że dzieci tak się zachowały”, „zmartwiłam się tym, że dziewczynka nie chciała opiekować się braciszkiem”, „cieszę się, że ta bajka dobrze się skończyła”).

ZAKOŃCZENIE

Słowa z poematu Cypriana Kamila Norwida *Quidam*, stanowiące motto tego artykułu, cytowane są przez bibliotekarzy i polonistów przede wszystkim przy okazji akcji promujących czytelnictwo. Posłużono się nimi, by zwrócić uwagę rodziców na potrzebę podjęcia trudu wspomaganie swoich dzieci w nauce czytania. Nauczyć dziecko czytać to – jak napisał romantyczny poeta – podarować mu gałązkę oliwną lub migdałowy kwiat: symbole dobrobytu, dostatku i władzy,

to przygotować je do życia, zapewnić lepszy start w szkole. Wczesna nauka czytania jest umiejętnością bezcenną. Jak stwierdziła Cieszyńska (2006), dziecko, które wcześniej opanuje tę sztukę – już w wieku przedszkolnym – ma większy zasób słów niż jego nieczytający rówieśnicy, potrafi lepiej koncentrować się na różnorodnych zadaniach, szybko uczy się reguł, a także ma większe umiejętności dokonywania ogólnych operacji umysłowych, takich jak: identyfikowanie, różnicowanie, klasyfikowanie, szeregowanie i dokonywanie kategoryzacji (uznawanych za wskaźniki inteligencji), przede wszystkim zaś pozytywnie myśli o sobie i swoich możliwościach. Na szereg korzyści edukacyjnych, emocjonalnych i społecznych, wynikających z opanowania tej umiejętności, wskazuje też Leszczyński (2021: 5):

Czytające dzieci lepiej się uczą niż te, które nie czytają, bo czytanie wymaga zapamiętywania faktów, kojarzenia ich, łączenia w logiczne całości. [...] Są bardziej twórcze i pomysłowe, bo czytanie wyrabia zdolność do tworzenia rzeczy nowych, oryginalnych, odbiegających od tego, co znane. Dzieci, które czytają, łatwiej zawierają przyjaźnie, bo czytanie pozwala im wyjść poza horyzont własnych doświadczeń, rozwija umiejętność rozumienia innych ludzi, ich emocji i uczuć, ich sposobu myślenia i motywów działania, kształtuje zdolność do współodczuwania z innymi, wczuwania się w czyjś stan psychiczny. Czytanie rozwija wyobraźnię i intuicję moralną, więc czytającym dzieciom obca jest obojętność wobec dobra i zła, bliskie im są za to takie wartości jak odpowiedzialność, uczciwość i sprawiedliwość.

Dzięki umiejętności czytania dziecko zyskuje określony zasób kompetencji komunikacyjnych, które pozwalają mu na dalszą samodzielność i niezależność (Wygrabek 2014: 127). W miarę stopniowego rozwoju umiejętności czytania wzrasta też pewność siebie dziecka (Raymond 2004: 38). Od najmłodszych lat, przy wsparciu rodzica, kształtuje w sobie kulturę czytelniczą (Brudzińska 2019: 38) i motywację do czytania, czyli przekonanie o potrzebie i wartości lektury. Uczestniczy też w procesie wychowania literackiego, które powinno mieć miejsce nie tylko w szkole, ale przede wszystkim w domu. Ten rodzaj wychowania posiada dwa aspekty:

- wychowanie przez literaturę: tekst traktowany jest jako środek wychowawczy, dzięki któremu kształtuje się zasób słów i umiejętność wypowiedzania się,
- wychowanie dla literatury: budowanie pozytywnego stosunku do czytania, rozbudzanie zainteresowania literaturą, kształtowanie dziecięcej zdolności do przeżywania dzieła literackiego (Czechowski 2007: 12–13).

W pierwszych klasach szkoły podstawowej, dzięki wsparciu nauczyciela, dziecko zapewne nauczy się czytać. Jeśli jednak w ćwiczeniu tej umiejętności otrzyma pomoc rodzica, będzie czytało lepiej i chętniej. Im więcej bowiem mały człowiek ćwiczy pod kierunkiem opiekuna, tym lepsze osiąga wyniki, a efekty jego pracy z czasem stają się widoczne (Marzec-Józwicka 2018). Rodzic pełni niezwykle ważną rolę pośrednika stojącego pomiędzy tekstem literackim a jego dziecięcą konkretyzacją. Wprowadza dziecko w świat literatury. To najczęściej z jego rąk książka trafia do właściwego adresata. Jak skonstatowały Małgorzata Dągiel i Dorota Klus-Stańska (1999: 64):

Jego obecność determinuje cały proces dziecięcego odbioru, począwszy od wyboru tekstu, jaki jest dziecku prezentowany, poprzez sposób czytania (z wyborem elementów prozodycznych mowy, tj. tonu głosu, rytmu, siły), mimikę i gesty towarzyszące opowiadaniu lub czytaniu, do świadomej manipulacji w przypadku pomijania fragmentów tekstu, zmiany zakończenia czy wreszcie bezpośrednich komentarzy oceniających i rozmów z dzieckiem na temat wybranych elementów świata przedstawionego.

W internecie rodzice znajdują mnóstwo wskazówek, rad czy miniporadników, których autorzy przedstawiają różne sposoby zachęcania dziecka do czytania, metody przydatne w nauce czytania, zestawy kart pracy wspomagających czytanie. Warto przestudiować je w sposób refleksyjny i krytyczny oraz zastanowić się nad tym, które z nich będą możliwe do zastosowania w odniesieniu do konkretnego dziecka: jego wieku, możliwości, potrzeb, zdolności (Radzikowska 2017: 273). Pozostawiam tę kwestię do przemyślenia rodzicom, ufając ich doświadczeniu i intuicji, a przede wszystkim wiedzy na temat własnego dziecka. Dodam tylko, że uczenie i doskonalenie czytania powinno mieć charakter zindywidualizowany w zakresie doboru różnych tekstów, pochodzących czy to ze zbiorów baśni, czasopism czy też encyklopedii dziecięcych, dostosowania ich problematyki do zainteresowań dzieci oraz zróżnicowania czasu przeznaczanego na opanowanie poszczególnych umiejętności cząstkowych, zgodnie z indywidualnym tempem uczenia się każdego dziecka, bez grożenia karą (Zbróg 2009: 133).

Ćwiczenia, które rodzice proponują swoim dzieciom zdaniem Reginy Pałowskiej (2002) powinny być zróżnicowane i atrakcyjne oraz wykonywane systematycznie przez długi czas. Wybór metod nauki czytania jest kwestią indywidualną (Wieczór 2015: 151). Ważne, by rodzice pamiętali – i to należy zaakcentować – że do ich zadań należy inicjowanie zabaw ze słowem pisanym i pokazywanie jego atrakcyjności, zachęcanie najmłodszych do sięgania po krótsze i dłuższe teksty, uczenie szacunku do książek, wreszcie kształtowanie gustów

czytelniczych. Jak podpowiada Grażyna Krasowicz-Kupis (2011: 171), w nauce czytania szczególnie istotny wydaje się cel funkcjonalny, czyli uwydatnianie faktu czytania „po coś”, np. w celu zdobycia istotnych informacji. Dzięki temu wzrasta motywacja do czytania oraz staje się ono życiowo użyteczne.

W artykule zostały zebrane i opisane te rodzaje ćwiczeń, które rodzice mogą wykonywać razem z dziećmi, budując ufność wobec czytania. Warto doskonalić tę umiejętność każdego dnia, stopniowo rozszerzając zakres czytania oraz wykorzystując różne metody pracy i zabawy: zarówno analityczne (uwzględniające techniczny aspekt czytania: metoda sylabowa, zabawy z wykorzystaniem systemu PUS-ów), jak i analityczno-syntetyczne (uwzględniające techniczny i znaczeniowy aspekt czytania: czytanie ze zrozumieniem, czytanie na głos, wykorzystywanie tekstów o charakterze terapeutycznym). Istotne jest zainteresowanie się tym, jakie wymagania stawiane są dziecku w wieku przedszkolnym, a także przeanalizowanie rodzajów zadań przygotowujących do czytania, jakie wykonuje pod kierunkiem nauczyciela. Ważne są też częste rozmowy z dzieckiem na temat tego, jakich opowieści lubi słuchać, wreszcie zaś lektura książek o metodach uczenia się czytania (Barańska i Hinz 2021; Bładowska 2007; Hinz 2016; Kurdziel 2021; Śnieżkowska-Bielak 2016).

BIBLIOGRAFIA

- Adamek, I. (2009). Czytanie i pisanie w edukacji elementarnej – kontekst rozwojowy. *Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne*, nr 18, 109–118.
- Antosiewicz, A. (2019). *Mądre bajki. Pozytywne myślenie*. Kraków: Wydawnictwo Greg.
- Antosiewicz, A. (2020a). *Inspirujące bajki*. Kraków: Wydawnictwo Greg.
- Antosiewicz, A. (2020b). *Mądre bajki*. Kraków: Wydawnictwo Greg.
- Antosiewicz, A. (2021). *Przyjaźń. Mądre bajki*. Kraków: Wydawnictwo Greg.
- Baluch, A. (1994). *Dziecko i świat przedstawiony, czyli tajemnice dziecięcej lektury*. Wrocław: Wydawnictwo Waclaw Bagiński.
- Barańska, M., Hinz, M. (2021). *Do czytania już tuż, tuż. Rozwijanie gotowości do nauki czytania i pisania*. Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia.
- Bładowska, J. (2007). *Ćwiczenia kształtujące umiejętność czytania tekstu ze zrozumieniem*. Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia.
- Blumczyńska, D. (2018). *Nauka czytania – kiedy jest na nią dobry czas?* Pobrane z: <http://by-byc.pl/nauka-czytania-kiedy> [dostęp: 21.01.2021].
- Brett, D. (2011). *Bajki, które leczą*. Cz. 1–2. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Brudzińska, P. (2019). Dziecięca umiejętność krytycznego czytania. Między teorią a praktyką. *Rozprawy Społeczne*, vol. 13, no. 4, 37–46, DOI: <https://doi.org/10.29316/rs/114086>.

- Brzezińska, A. (1987). *Czytanie i pisanie – nowy język dziecka*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Cieszyńska, J. (2005). *Nauka czytania krok po kroku*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.
- Cieszyńska, J. (2006). *Kocham uczyć czytać. Poradnik dla rodziców i nauczycieli*. Kraków: Wydawnictwo Edukacyjne.
- Cieszyńska, J. (2019). *Kocham czytać. Pakiet 18 zeszytów*. Kraków: Wydawnictwo Edukacyjne.
- Czechowski, J. (2007). Funkcje edukacyjnej literatury dla dzieci i młodzieży. *Kultura i Edukacja*, nr 2, 12–13.
- Dagiel, M., Klus-Stańska, D. (red.). (1999). *Edukacja polonistyczna na rozdrożach. Spotkania z językiem polskim w klasach I–III*. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Edyk, A. (2016). *Od złości do radości. Wierszyki o uczuciach*. Warszawa: Wydawnictwo SBM.
- Grelowska, W. (2012). Doniosła rola wzorowego czytania. *Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce*, nr 2, 11–23.
- Grudzińska, M. (2020). *Biblioterapia – na czym polega leczenie poprzez literaturę*. Pobrane z: <https://portal.abczdrowie.pl/biblioterapia> [dostęp: 12.04.2021].
- Hinz, M. (2016). *Czytanki ze zrozumieniem. Materiały do nauki czytania ze zrozumieniem*. Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia.
- Jaszczyszyn, E. (2010). *Modele edukacji czytelniczej w przedszkolu a gotowość do czytania i umiejętności czytania dzieci sześciolatków*. Białystok: Wydawnictwo Trans Humana.
- Jurek, A. (2012). *Metody nauki czytania i pisanie z perspektywy trudności uczniów*. Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia Universalis.
- Kamińska, K. (2005). *Nauka czytania dzieci w wieku przedszkolnym*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Kieś-Kokocińska, K. (oprac.). (2016). *Czytanki metodą sylabową. Teksty na podstawie baśni Hansa Christiana Andersena, Jakuba i Wilhelma Grimmów i Charlesa Perraulta*. Kraków: Wydawnictwo Greg.
- Klus-Stańska, D., Nowicka, M. (2009). *Sensy i bezsensy edukacji wczesnoszkolnej*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Krasowicz-Kupis, G. (2004). *Rozwój świadomości językowej dziecka. Teoria i praktyka*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Krasowicz-Kupis, G. (2011). Poznawcze i społeczne uwarunkowania osiągnięć w czytaniu sześciolatków. *Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne*, nr 20, 159–172.
- Kurdziel, M. (2021). *Czytanie ze zrozumieniem – nauka uważnego czytania*. Kraków: Wydawnictwo Greg.
- Leszczyński, G. (2021). Miłość do książek to prezent na całe życie. W: G. Dul, K. Humeniuk (red.), *Książką połączeni, czyli uczymy się czytać razem* (s. 4–6). Kraków: Instytut Książki.
- Łukasiewicz, R. (2012). Analfabetyzm wtórny, ekskluzja czy inkluzja społeczna. W: R. Lusawa (red.), *Wybrane zagrożenia społeczne wyzwaniem dla ekonomii i nauk o zarządzaniu* (s. 53–70). Warszawa: Europejska Wyższa Szkoła Informatyczno-Ekonomiczna w Warszawie.

- Małyńska, M. (2021). „Nie wyrastaj z marzenia”. O pożytkach płynących z rodzinnego czytania. W: G. Dul, K. Humeniuk (red.), *Książką połączeni, czyli uczymy się czytać razem* (s. 7–8). Kraków: Instytut Książki.
- Marzec-Jóźwicka, M. (2018). Rola rodziców w rozwijaniu umiejętności czytania i zainteresowań czytelniczych dzieci. Wybrane zagadnienia. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Didacticam Litterarum Polonarum et Linguae Polonae Pertinentia*, vol. 9, 247–258.
- Molicka, M. (1997). *Bajki terapeutyczne jako metoda obniżania lęku u dzieci hospitalizowanych*. Leszno: Kolegium Nauczycielskie.
- Molicka, M. (2002). *Bajkoterapia. O lękach dzieci i nowej metodzie terapii*. Poznań: Wydawnictwo Media Rodzina.
- Molicka, M. (2011). *Biblioterapia i bajkoterapia. Rola literatury w procesie zmiany rozumienia świata społecznego i siebie*. Poznań: Wydawnictwo Media Rodzina.
- Pawłowska, R. (2002). *Metodyka ćwiczeń w czytaniu*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Pawłowska, R. (2009). *Czytam i rozumiem. Lingwistyczna teoria nauki czytania*. Kielce: Wydawnictwo Pedagogiczne ZNP.
- Plenkiewicz, M.L. (1994). Z problemów efektywności czytania w klasach początkowych. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy. Studia Pedagogiczne*, nr 27, 49–63.
- Ptaśnik-Cholewa, K., Kromka, M. (2015). Rola rodziców w rozbudzaniu postaw czytelniczych dziecka w kontekście czasu wolnego. *Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce. Kwartalnik dla Nauczycieli*, nr 1, 73–94.
- Radzikowska, D. (2017). Lektury szkolne dla czytelników ery cyfrowej – wyzwania dla nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej. W: H. Krauze-Sikorska, M. Klichowski (red.), *Świat małego dziecka. Przestrzeń instytucji, cyberprzestrzeń i inne przestrzenie dzieciństwa* (s. 269–276). Poznań: Wydawnictwo UAM.
- Raymond, S. (2004). *Jak pomóc dzieciom radzić sobie z dysleksją. Poradnik dla rodziców*. Kielce: Jedność.
- Sikorska-Celejewska, A. (2010). Porozmawiajmy o... – przewodnik po książkach na tematy trudne. *Biblioteka – czasopismo dla nauczycieli bibliotekarzy*, nr 4(16), 30–42.
- Szurmiak, M. (1987). *Podstawy reedukacji uczniów z trudnościami w czytaniu i pisaniu*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Śnieżkowska-Bielak, E. (2015). *Bajeczne mikstury, czyli bajki psychoterapeutyczne, psychoedukacyjne i relaksacyjne*. Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia.
- Śnieżkowska-Bielak, E. (2016). *Fantastyczne opowieści z testami do czytania ze zrozumieniem*. Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia.
- Śnieżkowska-Bielak, E. (2021). *Bajeczne mikstury, czyli bajki psychoterapeutyczne, psychoedukacyjne i relaksacyjne*. Pobrane z: http://www.kompendium.info.pl/index.php?products=product&prod_id=3862 [dostęp: 12.04.2021].
- Tyszkowa, M. (1977). *Aktywność i działalność dzieci i młodzieży*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Vaškevič-Buš, J. (2011). *O początkowej nauce czytania*. Pobrane z: <https://rep.up.krakow.pl/xmlui/bitstream/handle/11716/2383/PM585--05--O-poczatkowej-nauce-czytania--Vaskevici-Bus.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [dostęp: 03.12.2021].

- Wieczór, E. (2015). Dojrzałość i gotowość dzieci sześcioletnich do czytania, pisania i wypowiedzi w kontekście obowiązku szkolnego – wybrane obszary rozwoju dziecka, pracy przedszkola i szkoły. *Acta Universitatis Nicolai Copernici. Nauki Humanistyczno-Społeczne. Pedagogika*, vol. 31, 133–158, DOI: https://doi.org/10.12775/AUNC_PED.2015.008.
- Wygrabek, L. (2014). Alternatywne metody nauki czytania u dzieci w wieku przedszkolnym. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas*, nr 9, 123–136.
- Zabawkator. (2021). *System nauki Pus książeczki z zadaniami i klocekmi do samokontroli*. Pobrane z: <https://zabawkator.pl/2014/09/24/pus-ksiazeczki-z-zadaniami-i-klockami-do-samokontroli-od-epideixis> [dostęp: 17.03.2021].
- Zakrzewska, B. (1996). *Trudności w czytaniu i pisaniu. Modele ćwiczeń*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Zasacka, Z. (2014). *Czytelność dzieci i młodzieży*. Warszawa: IBE.
- Zborowski, J. (1946). *Nauczanie elementarne. Czytanie, pisanie i arytmetyka w klasie pierwszej*. Kraków: Księgarnia Wiedza – Zawód – Kultura.
- Zbróg, Z. (2009). W poszukiwaniu najlepszej strategii nauki czytania. *Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne*, nr 18, 119–143.
- Zdanowicz-Kucharczyk, K. (red.). (2019). *Moc jest w nas. Bajki terapeutyczne dla dzieci i ich rodziców*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Zielińska, E. (2021). *O nauce czytania i przygotowaniu do pisania*. Pobrane z: <https://www.ore.edu.pl/images/files/6latak/3.pdf> [dostęp: 10.08.2021].